

Vanhassa Lapissa yhteistyö oli välttämätöntä

Viime vuosien aikana on käyty kiivasta keskustelua siitä kuka tai ketkä kuuluvat Suomen alkuperäiskansaan, saamelaisiin? Aikaisempiin tutkimuksiin perustuvat virheelliset tulkinnat ovat tähän mennessä johtaneet turhaan väestöjen väliseen vastakkainasetteluun Lapissa. Saamelaisten esiin nostamat faktat uusimpien tutkimustulosten nojalla voidaan osoittaa nyt kyseenalaiseksi. Olin 14.6.2008 Oulun yliopistossa seuraamassa Matti Enbusken väitöstilaisuutta, jossa tarkasteltiin Lapin asutukseen liittyviä kysymyksiä. Enbusken arkistolöytöihin perustuva tutkimustyö valaisee monipuolisella tavalla aiemmin pimentoon jääneitä nurkkia. Väitöstutkimuksessa on selvitetty pitkän aikavälin asutushistoriaa, maiden ja vesien käyttöä sekä rajojen, hallinnon ja lakien, elinkeinojen sekä verotuksen vaikutusta historiallisen Kemin Lapin ja Enontekiön alueella. Tarkastelu liittyy yhdeltä osin nykyaikana kiistaa synnyttäneeseen Lapin maa- ja metsätalouden kysymykseen ja siinä yhteydessä esitettyjen historiantulkintojen luotettavuuteen. Enbuske osoittaa vakuuttavasti, että kaikki mitä Lapissa on tapahtunut tai esiintynyt, on ollut aina vain osa jotakin suurempaa kokonaisuutta.

Kysymys etnisestä alkuperästä ja juurista on erityisen ajankohtainen kysymys juuri nyt Ylä-Lapissa, jossa on käyty jo vuosikausien ajan kiistaa saamelaisten oikeuksista ja saamelaisuuden määrittelystä. Nykyisen saamelaismääritelmän puolustajat korostavat sitä, ettei sukuhistorialla, sukujuurilla tai ylipäättänsä historialla ei olisi merkitystä määriteltäessä sitä kuka on saamelainen tai ei. Epäonnistuneen saamelaismääritelmän puolustajat väittävät että saamenkieli ja saamelaiseksi vakiintunut kulttuuriperinne sitoisi saamelaiset yhteen. Heidän mielestään historialla tai millään muulla ei olisi merkitystä. Tällaisesta historian kieltämisestä on seurannut paikallistasolla turhia jännitteitä.

Tämänkaltaisen keinotekoisesta historiasta irrotetun alkuperäisväestön määritelmän kautta jäsenneen saamelaisuuden diskurssiin on liitetty tavallisesti maanomistaminen tai saamelainen etnisyys. Tohtori Matti Enbuske osoittaa, että tällainen ei ole miltään osin maanomistuksen tai maanhallinnan mitta. Tutkimustyön työn pohjalta voidaan todeta, että Lapissa eri aikoina yhteistyö talolliseksi ryhtyneiden lappalaisten ja porolappalaisten kanssa on ollut hedelmällistä. Vaihtolaidunten välillä liikkuvilla poronomaadeilla oli monia etuja keskinäisestä vuorovaikutuksesta metsärajan tuntumaan asettuneiden lappalaisten talollisten kanssa, joilla varsin monella oli poroja. Poronhoidossa maksettiin vastapalveluksilla. Näiden paimentolaisten ja paikallaan asuviksi ryhtyneiden välillä ei ollut suinkaan niin jyrkkiä vastakohtaisuuksia kuin jotkut johtavat saamelaispoliitikot ovat esittäneet. Talolliset ja porolappalaiset tekivät toisilleen vastapalveluksia, kävivät keskenään kauppaa, kulkivat samoissa lestadiolaisseuroissa ja majoittuivat toistensa luo, toisin sanoen talolliset tavallisesti majoittivat poronomaadeja taloihinsa, koska juuri nämä muuttivat paikasta toiseen. Kaikilla porosaamelaisilla ei ollut hoitoporoja vaan ainoastaan joillakin, jotka olivat päteviä ammattimiehiä ja joilla itsellään ei ollut niin paljon poroja että jäi aikaa huolehtia kunnolla toisten eläimistä. Tämä erilaisia palveluksia käsittävä vaihto oli edullista kummallekin osapuolelle. Väitetään sitä, että kun lappalainen perusti uudistilan vaihtoi hän kielen suomeksi. Mielestäni näin ei ollut, vaan talolliseksi ryhtyneet puhuivat suomea, saamea, ruotsia. Näin lappalaiset kykenivät kommunikoimaan myös porosaamelaisten kanssa, jotka toki eivät olleet kielitaidottomia.

Enbuske osoittaa miten elämä oli joka suhteessa ankeaa 1700–1800-lukujen aikana. Lapsikuolleisuus oli suuri. Eikä talollisten jälkeläistenkään osa ollut aina sen parempi. Köyhtyneiden tilallisten lapset, joiden kotona oli vain muutama vuohi ja joku lehmä tai lammas, olivat jatkuvassa nälässä ja kuolivat siksi usein aivan pieninä. Kuten Enbuske osoittaa selvittiin yhteistyöllä kuitenkin eteenpäin. Aikaisemmin lappalaisten ja porosaamelaisten kesken vallinnutta yhteenkuuluvaisuuden tunnetta ja

yhteistyö halua ei ole enää nykyisellä autojen, television ja helikopterisukupolven lappalaisilla ja saamelaisilla.. Nyt on kotiavustajia ja yhteiskunta on järjestänyt kaiken hyvin. Nykyään kunnat levittävät suojelevat kätensä kaikkien asukkaiden ylle yhteiskuntaluokkaan, siviilisäätöön, ammattiin ja rotuun katsomatta. Voisiko saamelaisten asiat olla tämän paremmin? Avainkysymys Lapissa asuvien väestöjen välisten hyvien suhteiden vakaudelle, suotuisalle kehitykselle ja normalisoitumiselle on alkuperäiskansapolitiikan painopisteen suuntaaminen juuri uusien tutkimustulosten johtopäätöksille.

Enbusken erinomaisen työn pohjalta ei voi muuta kuin todeta, että poliittisilla päätöksentekijöillä on tänään käytettävissään todellinen tietoyhteiskunnan "S-kortti", jota saamelaiskäräjätkään ei voi sivuuttaa enää noin vain, mikäli se todella haluaa, että ILO-sopimuksen ratifiointiesteet poistetaan. Tähän asti määrittelyriidat ja saamelaisten vaatimukset valtionmaiden hallinnan siirtämiseksi saamelaisten hallintaan ovat pohjautuneet enimmäkseen fiktiiviseen näkemykseen saamelaisten kollektiivista oikeuksista. Siksi ILO-sopimuksen ratifiointiesteitä on ennen muuta ratkaistava uusimman tiedon perusteella harkitun maltillisesti ja perusteellisesti. Kukaan heistä, jotka ovat nostaneet alkuperäiskansakysymyksen esille, ei ole todennäköisesti toivonut epäsopua väestöjen välisiin suhteisiin. Sopuhan syntyy vasta sitten kun molemmat osapuolet ovat päässeet neuvotteluissa molempia tyydyttävään lopputulokseen. Kyse ei ole käsittääkseni kummankaan osapuolen taholta aggressiivisesta alueiden laajentamispoliitikasta, vaan alueellisesta olosuhteiden normalisoinnista, virheellisten toimintojen korjaamisesta ja oikaisemisesta, rauhan ja molemmin puoleisen tyytyväisyyden palauttamisesta, sanalla sanoen meidän kaikkien mieltä ylentävästä kohentamisesta sekä kannustamisesta noudattamaan oikeusvaltioperiaatteita. Siihen tarjoaa erinomaisia puitteita Enbusken urauurtava tieteellinen työ.

Matti Enbuske: Vanhan Lapin valtamailla. Asutus ja maankäyttö historiallisen Kemin Lapin ja Enontekiön alueella 1500-luvulta 1900-luvun alkuun (Biblioteca 113. SKS. 570 s.)
Saameksi: Boares Lappi váldoeatnamiin. Ásaiduhttin ja eanangeavaheapmi historjjála¹ Giema Lappi ja Eanodaga guovllus 1500-logu rájes 1900-logu álggu rádjai (Bibliotheca 113. SKS. 570 s.).

Jouni Kitti

Sapmelas-lehden entinen päätoimittaja